

Aba-Nováktól Zsuga Sándorig

EGY KÜLÖNÖS ÉLETRAJZI LEXIKON MARGÓJÁRA

Pár éve már, hogy vaskos kéziratköteggel lepett meg egy idősebb úr, **Seregélyi György** nyugalmazott pénzügyi szakember. A vállalkozás horizontjai, komplexitása, vaskossága megrettentett, s csak a szerző megalapozott szenvedélye, tartózkodó agilitása győzött meg: **impozáns vállalkozással, támogatandó akcióval, sikeres, a hobbit jóval túlmutató munkával állók szemben.** Minél többet kételkedtem, annál többet lapozgattam a kéziratot, s egyre inkább megérelelődött bennem: **segítésre méltó, szakmai eligazítást és bábáskodást igénylő impozáns könyvről van szó.** Azóta a kéziratból — hála a magánkiadás kevesebb akadályversenyt követelő útjának — könyv lett. A szerző dedikált példányát a múlt év novemberének 15. napján kaptam meg.

Ime legfontosabb adat: **Magyar festők és grafikusok adattára — Életrajzi lexikon az 1800–1988 között alkotó festő- és grafikusművészekről.** A kutató-, föltáró s gyűjtőmunkát végezte Seregélyi György. Szeged, 1988. Lektorok: dr. Losonczy Miklós művészettörténész, főiskolai docens, dr. Szig Rezső művészettörténész. A kézirat lezárva: 1988. április 15-én. A Szegedi Nyomdában 5000 példányban készült, ára 950 Ft. Közel másfél kilo, 730 oldal, 4130 festő és grafikusról szóló szócikket tartalmaz — tízévi munka eredményeként.

Több hónapja ízelegetem a kötetet, forgatom, lapozgatom, segítségül hívom — hasznádom. Lexikonról elismerőbbet írni aligha lehetne. S mindemellett érdekes-érdeemes eredményt és hiányosságait csokorba szedni. Az, hogy egy művészetszerető amatőr tisztességes vállalkozásáról van szó, aki kitartással, szorgalommal, folyamatosan táguló érdeklődéssel bábáskodik a magyar képzőművészet két reprezentáns műfajának, a festészetnek és a grafikanak feltérképezésén, nem vitatható. Hatalmas egyéni vállalkozás ez a könyv, s az ember mindig kalapot emel a magányos hősök előtt, legyenek gyógyszerfeltalálók, görögök ekét konstruálók, naiv művészek avagy műtörténeti munkára vállalkozók. Seregélyi György munkáját Losonczy Miklós házaspárólóló műnek, enciklopédikus, tárgyilagos és tudományos igényű készített lexikonnak minősíti. Szig Rezső pedig megállapítja:

„Munkája egyik fő értéke, hogy... megmarad az adatszolgáltatásnál, korszakok szerint váltakozó minősítésekre nem vállalkozik... További értéke az Adattárnak, hogy beledolgozta azoknak a határokon túli magyar művészeknek az adatait, akik az elmúlt években, évtizedekben hazánkban kiállítottak.”

Hályogkovács módjára fogott bele Seregélyi György ebbe a munkába. Tíz évét szánta rá anélkül, hogy felmérhette volna vállalkozásának súlyát, mértékét és értékét. Azt a komplexitást, mely a lexikonkészítést kell, hogy jellemezze. Ehhez a munkához mindenekelőtt alázatra, szeretetre és megszállottságra van szükség. S éppen ez a nagyvonalúság, ez a mérföldes és százasos súly készített a kritikai megjegyzésekre. Merthogy a mű méltó a kritikára. Az adatgyűjtő szorgalom, a folyamatos és szeretetteljes figyelem, a teljességre törekvés sem menti a hatalmas és impozáns mű amatőrizmusát. Minden hibája és hiányossága ennek a magányos amatőrizmusnak tudható be, amire lektori véleményében, ha szörmentén is, de Szig Rezső utal: — „alapos szerkesztés után kiadásra ajánlom.”

Mit is jelent ma lexikont szerkeszteni? Milyen elvek szabályozhatják egy ilyen vállalkozás tudományos hiteltelenségét? Érezhette ennek gondjait a szerző is, hiszen a munkálatok folyamán változott a cím, volt tárlatkatalógus, életrajzi lexikon, képzőművészeti adattár. A bizonytalanság érthető, hiszen ha lexikon, akkor a tudományos profizmus teljességre törekvése; ha adattár, akkor önfelmentés, jó szándékú dilettantizmus. Merthogy a lexikon minden eddigi tudományos eredmény summázata, eligazító biztos irányító, megkérdőjelezhetetlenül pontos adattár, a teljességre törekvő, célját és vállalt tematikáját precízen átfogó enciklopédia. Olyan vállalkozás, melyet tudományos háttérrel támogatott csoport végez, ellenőriz, kontrollál. Ezért tartottam én első pillanatban is sziszifuszi próbálkozásnak Seregélyi György munkáját, s a megjelent kötet ismeretében kalapemelés közben ezért tartom szükségesnek megjegyzéseimet nyilvánosságra hozni. Egy lexikonkészítő tudományos team nyilván rengeteget vitatkozik azon, milyen elvitathatatlan tudományos ismérvek alapján kapjon valaki szócikket az összeállításban. Seregélyi György itt (is) engedelmeket tesz. Részint biztos forrásokhoz nyúl, hiszen munkájában elsősorban már megjelent lexikonok, katalógusok anyagára, az MTA Művészettörténeti Kutatócsoportjának céduláira, a Művészéletrajzok címet viselő képesarnoki tájékoztatóra, a föllelhető monográfiákra és saját kutatá-

saira hagyatkozik. Ezeknek a különböző céllal, különböző időszakokban, különféle szempontok alapján született gyűjtemények szócikkeinek átvétele alapjaiban eklekticizmust eredményez, némi zavarosságot, erősíti a kötet vezérfonalának hiányát. Ehhez társul a minőségi hullámmás, a megítélés bizonytalansága, a művészettörténeti elhelyezés sokszempontúsága. Nem tudományos kritikát készítek, hanem a használat során előkerült következtetésekre, esetlegeségekre, értékszavakra szeretnék utalni — a helyesbítés lehetőségeinek reményében.

Első és talán legfőbb hiányérzetem abból adódik, hogy a szócikkek hossza, adatai, minősítése nem értékcentrikus, nem rendszerezetten tudományos magalorendszerezés. Nemcsak meglepett, de kissé bosszantott is: **Agárdy Gábor**ot, kiváló színművészünket nemcsak színházi- és filmszerepeiért, emberi értékeiért becsülöm, hanem ikonfestői munkásságáért is. (Ezt talán igazolhatja, hogy szegedi kiállításának megnyitását elvállaltam, s ez alkalommal hosszasan beszélgettünk is.) De semmi nem homályosíthatja el, hogy kevésbé jelentős alkotó, mint például a XX. századi európai művészetben is meghatározó helyet kivívó **Bálint Endre**, aki kisebb helyet, gyéresebb tényanyagot, kevesebb eligazító információt kap Seregélyi György lexikonjában. Erre nem lehet mentség! S persze ebben a relációban sok-sok nevet hozhatnék példaként. A másik észrevétel a következtetlenséggel kapcsolatos. A lexikonszerkesztőnek el kell döntenie, milyen adatokat tár olvasói elé, s e döntést követően makacsul szükséges önmagához következtetéseket lennie. **Pállik Béla** (1845–1918) festőművész esetében fölöröltatik valamennyi, a Magyar Nemzeti Galériában található műve. Ez olyan vállalás, mely eleve kudarcra van ítélve egy olyan lexikon esetében, ahol a szereplők jelentős hányada még élő alkotó. Nem is beszélve a már befejezett életművekről, melyeknek adatait — az ilyen jellegűeket is — föl lehet sorakoztatni, csak hogy akkor mindenkinél, következtetesen, s nem csupán egyetlen közgyűjteményt kiemelve.

Érthető, hogy Seregélyi György elfogult a helyi művészettel szemben. Ám ezen a szűkebb terepen sem eléggé pontos. A számára hozzáférhetőbb információkat ki kellene egészíteni, szükség lenne a válogatásra, merthogy nem egyértelmű mérték

számára sem a szövetségi, sem az Alap-tagság, a Naiv Művészek Múzeumában való kiállítás ténye, sem a... szóval nincs precíz rendező elv. Ennek nyomán tapasztalhatjuk, hogy szerepel a kötetben **Kovács Margit** és **Hemmert János**, de hiányzik **Szűcs Árpád**, jelen van **Mráz János**, **Máté Otília**, **Szabó András**, ám hiányzik **Szekeres Ferenc**, vagy **Pataj Miklós**, szerepel **Szöke Győző** és **Tápay Lajos**, de nem találtam **Benes József** nevét. Ott olvasom **Róka György** nevét, de felesége **Mesko Annát**, kívül közösen jegyzik metszeteiket, hiába kerestem. Vajon azonos értékkel bír-e, ha valaki a Múcsarnokban, a Képcsarnok bemutatótermeiben, művelődési otthonokban vagy teszem azt a szegedi Sajtóház Művészklubjában állít ki? Nem találtam nyomát **Csernus Tibor** 1983-as szegedi kiállításának, melyre a kötet utal. A forrásanyag megjelölésénél túl széles a tárház, hiszen — bár nem következtetesen — monográfiák, átfogó kötetek és katalógusok mellett újságcikkek, hírtérképek tudósítások is helyt kaptak. Itt jegyzem meg: szomorúan láttam a **Vinkler Lászlóról** szóló szócikk végén egy 1943-as tanulmányra utal pusztán, s hasonló esetek szép számmal sorolhatók. A pontosságon esik csorba, amikor például frissességgel közli **Zoltánfy István** 1988 augusztusában történt halálát dátumát (egy szerencsétlen félreértelmezés nyomán a múlt évi művészeti tisztelgést **Zoltánfy emlékkiállításának** véli) ugyanakkor hiányzik olyan nemrégiben elhunyt szegedi alkotó halálának évszáma, mint **Csizmáza Kálmán**, **Dénes János** vagy **Vincze András**. Nem menthető, hogy **Stefániai Edinek** hiányzik a születési dátuma, ami néhány múlt századi alkotó esetében lehet bocsánatos bűn. Szeretném volna látni a meghatározó művekre utaló információkat, például: **Pataj László** 1983-ban a szegedi Dómban készített freskóit vagy az utóbbi évtizedek talán legnagyobb festői vállalkozását, a gyulai Nádi Boldogasszony Templomba festett történelmi falképeit. S bizony nem igen tudok mit kezdeni az egymondatos minősítésekkel, eligazítónak szánt stílus- skatulyákkal. **Stéhlak János** például így jellemzi a Művészéletrajzok nyomán: „Festészetre az alföldi újrealista irányzathoz kapcsolódik”, vagy **Váli Dezső** sommás elhelyezése képzőművészetünk palettáján: „Művészete az absztrakt irányzatot képviseli.”

Remélem, nem kell bizonygatnom, hogy nem Seregélyi György tiszteletet parancsoló, gigászi vállalkozásának eredményét vonom kétségbe. Azt viszont igenis szerettem volna eljelézni sorokkal érzékeltetni, milyen nagy feladat a lexikon-összeállítás, s hogy milyen összetett feltételrendszerrel néz szükségsszerűen szembe, ki ilyen munkára adja fejét. E kötet munkálataiból hiányzott az avatott, rutinos, profi kéz; a kemény, a következtetési lektori eligazítás; a szigorú szerkesztés. Ma csodálattal nem merülhet ki az Eiffel-tornyot gyufaszálakból megépítő amatőr írárt.

TANDI LAJOS

SOMOGYI TAMÁS: EGYÜTT

SIMONYI ZITA: CSENDÉLET

Kis kiadók nagy gondjai

Egy éve még csak ábránd, homályos elképzelések halmaza volt, hogy az évtizedek alatt megszokott magyar könyvkiadói rendben változtatás történhet. Bár valamiféle jelek évek óta mutatkoztak, hiszen a tízegynéhány hivatásos kiadó mellett az egyetemek, a tudományos és a művelődési műhelyek több-kevesebb rendszerességgel megjelentek — rendszerint kis példányszámú és nehezen hozzáférhető — munkákkal. 1988 tavaszán aztán megkapták működési engedélyüket az első, nem állami könyvkiadók, számuk azóta gombamódra szaporodik.

A könyvkiadás decentralizálásának többféle értelme van. Először is az, hogy a politikai téveszmék és félelmek túl semmi sem indokolta a kultúra e területének a teljes központosítását. Van még egy lényeges előfeltétel: a Kiadói Főigazgatóság szerepének újragondolása, az engedélyezési eljárás megszüntetése. A könyvkiadásnak azonban nemcsak ilyen politikai-technikai, hanem gazdasági előfeltételei is vannak. Évtizedek gyakorlata a könyvkiadást viszonylag jelentős mértékű állami támogatásban részesítette. A nyolcvanas években a támogatás mértéke először nem tudott lépést tartani a könyv nyomdai előállítási árának rohamos mértékű és megállíthatatlan emelkedésével, majd a költségvetés egyre nyomásztabb mértékű válsághelyzetében egyáltalán a támogatás maga vált kérdésessé a kultúra egészében, így a könyvkiadásban is. Csökkent a támogatás, amelynek értékét tovább mérsékelte az infláció.

Ebben a helyzetben a legtöbbet az íróiársadalom veszítette. Egy folyamatosan, évtizedek óta működő író egyesületek azt vette észre, hogy a kiadó nem köt vele előre szerződést, hogy az elfogadott kéziratot a megszokotthoz képest is csak többéves csúszással adja ki, hogy a honoráriumot — hiába a megállapodás szabadsága — továbbra is alacsony szinten tartják. Idén pedig már az sem ritka, hogy a szerződés négy évének lejártával inkább kifizetik a minimális honoráriumot, és eltekintenek a mű megjelenésétől. Elsősorban a szépirodalmi és a tudományos műveket sújtja ez a helyzet, amelyek — néhány regény kivételével — kis (néhányezres) példányszámban jelennek meg.

A megalakuló kis kiadóknak ebben a helyzetben — könnyen belátható — a legkisebb gondja éppen a kéziratok beszerzése. Kézirat van, s nem is kevés, nem is rossz színvonalú. A legnagyobb kiadói és olvasói érdeklődés természetesen azok iránt a művek iránt élénk, amelyek a korábbi években politikai tiltás miatt nem jelenhettek meg, de ezek a művek általában a régi nagy kiadóknál vártak eddig a sorsukra, s így most is ott jelennek meg. Az új kiadókat azok az írók keresik meg, akik „csak” egy jó verses- vagy novelláskötettel, esszével házalnak isten tudja mióta, pedig esetleg már 5-6 könyvük is megjelent idáig. Meg azok a pályakezdők reménykednek, akik eddig mindenhol azt hallották: türelem. S jelentkezők olyanok is, akiknek máshol elfogadott kéziratuk van, de reménykednek, hogy egy új kiadónál esetleg 3-4 évvel hamarabb is megjelenhet a művük, s ennek reményében még a kevesebb honoráriumot is elfogadják.

Jó kézirat tehát van, nem éppen elegendő, hanem sok. Nyomdai kapacitás is van, s egyelőre még papír is. Egy elfogadott, megszerkesztett kéziratot némi ügyességgel már 2-3 hónap múltán könyvként lehet megvásárolni. A könyvkiadáshoz viszont tőke is szükséges. S ezzel az új, néhány személyes kiadói vállalkozások általában nemigen rendelkeznek. Hogyan hidalható át ez a hiány? Önként kínálkozik a kölcsönfelvétel. S a bankok adnak is hitelt. Igenám, de a kamat, mint tudjuk 20 százalék körüli, s ezt is be kell építeni a könyv árába. Másrészt a bank is tudja, hogy nem a háromezer példányban megjelenő verseskönyv vagy esszé, hanem a sok tízezer példányos lektúr vagy a politikai szenzáció fogja megtermelni a kölcsönt meg a kamatát.

Ha tehát egy kiadó irodalmi és tudományos értéket akar kiadni, másfelé kell keresnie segítséget. Gondol nyilván a szponzorokra. Érdek nélkül ma már viszont senki sem szponzorál, másrészt meg ma az egész magyar kultúra szponzorokat keres. Akkor hát a könyv árát úgy kell megállapítani, hogy ne legyen ráfizetéses. Csakhogy így egy új magyar verseskönyv, amely idén keménykötésben 30-40 forint volt az állami kiadónál, azonnal 3-4-szeres árává változik. S hányan tudják azt megfizetni? A könyvárok sajnos így is emelkednek, de hogy ennek mértéke elviselhető legyen, be kell kapcsolni még egy forrást: az „állami” támogatást. Azért teszem idézőjelbe a jelzőt, hogy érzékeltessem: itt tulajdonképpen a magyar népgazdaság forrásainak elosztásáról van szó, nem az állam, hanem a nép adja a támogatást a kultúrának, s támogatni egy adott művet, egy értékes tendenciát, kiadói politikát kell, s ilyképpen nem szabad különbséget tenni állami és magán-könyvkiadó között. A magyar könyvkiadás válságát csak úgy lehet felszámolni, ha a sokkal racionálisabban megszervezett kiadás következtetés és elegendő mértékű támogatásban részesül. Emellett biztosítani szükséges a nyomdák és a könyvkereskedelemben racionalitását is, az árakat és a költségeket a valós értékekhez közelítve. Akkor talán a könyvárok nem emelkednének a csillagos égig. Aki ma végigtekint a könyvpiacra, száz forintos átlagárakkal találkozik az egyszerűbb kiadványoknál is. Nem a messzi jövőbe, csak az évre előretekintve: a hivatalosan előrejelzett infláció mértékét ismerve, vajon lesz-e pénze a magyar átlagolvasónak arra, hogy havonta 8-10 darab könyvet megvásároljon? Vagy azt kell mondani: fontosabb a kenyér, a tej, a cipő a gyerekeknek?

VASY GÉZA